

Tge vischnanca è monolingua, tgenina è bilingua?

La nova lescha da linguas procura per in urden cler e chapibel

CUN BRUNO CLAUS HA DISCURRÌ
CLAUDIA CADRUVI / ANR

■ **Il Grischun è sin buna via d'obtegnair ina lescha da linguas. Il sboz è sin maisa. La discussiun en il cussegl grond ha lieu l'emna proxima. Bruno Claus (pld/Cuira) ha preparà la fatschenta cun la cumissiun per furmaziun e cultura. L'anr ha vulì savair dal president da la cumissiun per tge ch'i va insumma.**

Pertge dovri ina lescha da linguas en il Grischun?

Bruno Claus: I dovra ina lescha perquai che nus avain defini il 2003 en la costituziun chantunala nossa politica da linguas. La finamira da quella è da promover il rumantsch ed il talian. Nus essan obligads da mantegnair e tgirar questas linguas sin tuts stgalims dal stadi.

Vitiers vegn: Il 1994 aveva la «Gruppa da lavur per las regiuns linguisticas grischunas» refusà ina lescha da linguas. Ma ils ultims diesch onns è sa midà blier: La Svizra ha suttascrit la «Charta europea da linguas» e la «Cunvegna per la protecciun da las minoritads naziunalas». Perquai stuain nus avair ina lescha.

Fin uss han ins gè la lescha da cultura. Na basta quella betg?

La promoziun da lingua e la promoziun da cultura na pon ins strusch divider. Tuttina vulan il dretg europeic ed era il dretg svizzer ch'ins sparta la promoziun da lingua e la cultura. La promoziun da lingua ha in auter coc.

Il pled «minoritads» na legian ins nagliur en la lescha. Il talian ed il rumantsch vegnan numnads «linguas tradiziunalas» (tudestg: angestammte Sprachen). N'è quai betg pedantic?

Ina «lingua da minoritad» na munta en sasez betg insatge minoritar u pegiurativ. Ma i po dar malchapientschas, e las organizaziuns linguisticas han giavischè ch'ins na discurren betg da «minoritads».

Tge en las finamiras da la lescha?

La lescha duai fortifitgar la trilinguitad sco element essenzial da noss chantun. Lura vul ins promover la schientscha per nossas linguas sin tuts ils champs. La lescha prescriba plinavant nua che las linguas uffizialas duain u ston vegnir duvradas. Ed i vegn determinà ils criteris per decider tgenina ch'è la lingua da scola u la lingua uffiziala en ina vischnanca.

Tge è nov?

Nov è cunzunt: Ins fa la differenza tranter vischnancas monolinguas e plurilinguas (redacziun: per il solit bilinguas). Tar questa differenziaziun s'orienteschan ins a realitad vivida en las vischnancas. Ins n'ha pia betg inventà da nov la roda.

Ins guarda quant auta che la procentuala da lingua è stada en l'ultima dumbraziun dal pievel. Tenor quai definesch'ins lura las vischnancas monolinguas e plurilinguas.

Quantas vischnancas monolinguas rumantschas dessi lura tenor la lescha?

Radund 70 vischnancas, p. ex. Breil u Scuol. Ellas han ina populaziun rumantscha da 50 fin 100 pertschient. En questas vischnancas è il rumantsch la lingua uffiziala e la lingua da scola.

Quantas vischnancas bilinguas rumantschas-tudestgas datti tenor quest model?

23 vischnancas, p. ex. Zuoz u Samedan. Ellas han ina populaziun rumantscha da 20 fin 49,9 pertschient.

Co èsi en ina vischnanca monolingua rumantscha? Vegn discurren rumantsch durant la radunanza communal?

Tenor la nova lescha, gea.

E las vischnancas plurilinguas? Ston quellas dar ora las comunicaziuns uffizialas era en rumantsch, u basti mo per tudestg?

Qua na datti nagin sforz. La lescha di mo che las vischnancas ston «far diever en moda adequata» dal rumantsch.

Bruno Claus, il president da la cumissiun, vul cuntanscher dapli cun la lescha da linguas, p. ex. era domiciliar en il Grischun l'Institut per plurilinguitad.

Quest punct vegn anc a dar discussiun en il cussegl grond. Ma era qua ston ins guardar, co la pratica vivida ves'ora.

Ina minoritad da la cumissiun giavischava che gia vischnancas cun 40 pertschient Rumantschs vegnian definidas sco vischnancas monolinguas rumantschas. Tge schais Vos?

Sch'ins sa decidiss per 40 pertschient, na correspundess quai betg a la realitad vivida. I tutgass numnadain cunzunt vischnancas da l'Engiadin'Ota, nua ch'i ha era blera gliud da lingua taliana. Là na pon ins betg introducir cun tutta forza vischnancas monolinguas. Quai na corre-

spundess betg pli a la realitad dad oz. I fiss forsà stà la realitad d'avant tschuncant'onns. Sch'ins faschess quai, sfurzass ins si il rumantsch a la maioritad taliana e tudestga. Jau na crai betg ch'ins po e dastga spendrar ina lingua cun sforz.

Tge vischnancas han ina populaziun rumantscha tranter 40 e 50 pertschient e fissan pertutgadas?

Sper vischnancas da l'Engiadin'Ota sco Zuoz, Madulain, Bever, La Punt e Samedan fiss pertutgà era Trin. Per mes resentir democratic e per mes senn matematic, giessi memia lunsch da dir che vischnancas cun be 40 per-

tschient Rumantschs sajan monolinguas rumantschas.

En la lescha stat scrit fin uss nagut d'in Institut da plurilinguitad. Ma la cumissiun ha communitgà ch'ella less scriver insatge en la lescha. Per tge vai?

La confederaziun è medemamain londervi da realisar ina lescha da linguas. En quella vegn discurren d'in Institut universitar da plurilinguitad. Sche quest institut po vegnir realisà, n'è anc betg segir. Ma igl è impurtant ch'il Grischun saja uss activ e di: Sch'in tal institut avess da vegnir realisà, essan nus da la partida.

Vegni anc aschuntà in'ulteriur articel?

Igl è uschia che la regenza è pronta da sustegnair finzialmain l'idea. La cumissiun vul dentant dapli: Nus lain etablir quest institut en la lescha e procurar per bunas premissas. Perscrutaziun da lingua vegn gea gia fatg a la Scol'auta da pedagogia ed a l'Institut per la perscrutaziun da la cultura grischuna.

Nus lain perquai mussar a la politica svizra che nus fissan il dretg candidat per in institut da plurilinguitad che po era avair in'irradiazion europeica. Sch'ins pensa a la dretgira penala federala a Bellinzona ed ad autras instituziuns federalas decentralas, lura ves'ins: Nus avain savens manchentà dad esser proactiv e da procurar che instituziuns federalas sa chasian en il Grischun. Quai lain nus evitar questa giada.

Vegn lura introducì en tuttas scolas il rumantsch grischun, cura che la lescha va en vigor?

Quai è la pli gronda tema e malchapientscha en connex cun questa lescha. L'administraziun chantunala dovra la lingua da standard, pia il rumantsch grischun. Quai è dentant gia uss uschia. L'idiom da vischnanca n'è dentant betg defini en la lescha. Ina vischnanca è libra e po sa chapescha eleger ses idiom giavischà. Ins dastga perquai dir explicit: Il rumantsch grischun e questa lescha n'han da far bunamain nagut in cun l'auter.